
Valentí Almirall: nova obra política i periodística (1885-1886)

Josep Maria Figueres i Artigues*

Objectiu

La finalitat de la present comunicació és oferir noves dades sobre l'obra escrita de Valentí Almirall i, fonamentalment, referències d'escrits desconeguts fins avui.

En el bienni 1885-1886, la prosa reivindicativa d'Almirall obté, mitjançant el periodisme, una més que notable incidència social en els àmbits catalanistes, adquirint, en aquests anys, una dimensió de líder acceptat. Una acceptació no tan basada en els aspectes polítics que havia desenvolupat anteriorment o per les seves formulacions convencionals (la translació del seu pensament polític, caracteritzat per una radicalitat, des de la Revolució de Setembre fins la consolidació de la Restauració), sinó pel seu nou posicionament en aspectes més assumibles, com ara la llengua, la identitat, l'economia, el dret, etc., amb els quals trobarà suport en àmbits on abans havia estat fortament criticat. Arran de les grans accions reivindicatives del catalanisme durant aquests anys 1885 i 1886, això és, amb el *Memorial de greuges* i *Lo Catalanisme*, Almirall obté un notable predicament i una gran acceptació en les dividides files del catalanisme, i per bé que, tanmateix, serà un parèntesi, això possibilitarà la reformulació de noves estratègies que, ras i curt, durien en breu la presència del catalanisme a les eleccions.

En essència, en la seva conducta i en l'aspiració final, la prosa d'Almirall està amarada de republicanisme, tot i que, per la censura política i per les limitacions específiques de la ideologia de cada mitjà, sovint haurà de fer equilibris entre la difusió del concepte –apel·lant a visions de l'exterior, com per exemple als Estats Units o Suïssa– i el didactisme conceptual, on sota l'aparent explicació hi ha el proselitisme o la projecció del propi pensament. Sempre seguirà, però, amb el laïcisme com a tret estricte de la seva personalitat i amb el catalanisme racionalment conseqüent en plantejaments i recursos. Farà servir bàsicament l'article periodístic, tot i que també, excepcionalment, la novel·la i el conte (i sempre per la difusió de l'ideari) tot i que, aquests darrers, cal dir-ho, en quantitat molt menor a la constància del tractat, l'article, el discurs... eines abundants en la seva labor pública.

En la present comunicació, doncs, l'aportació que fem per a conèixer millor l'obra d'Almirall és fixar l'atenció en un text que no és només estrictament polític, ja que té el format de la crònica de viatges, escrit amb motiu d'un fins ara desconegut

* Universitat Autònoma de Barcelona.

viatge d'Almirall per Europa l'estiu del 1886. Veurem nous trets de la seva obra i ens fixarem en un aspecte inconnegut, com és el d'un Almirall periodista i redactor d'una singular sèrie de cròniques de viatges.

Almirall el 1885

L'any 1885, la personalitat pública d'Almirall tindrà un punt d'inflexió molt definit, la seva imatge prendrà un tomb molt significatiu. Arran de la repercussió dels dos congressos catalanistes que va organitzar el 1880 i el 1883, i amb l'afebliment de les activitats reivindicatives de to republicà i federalista (bàsicament amb l'aturada del *Diari Català*, tot i que seguirà col·laborant en tribunes com *El Federalista*), en l'obra d'Almirall hi pren embranzida el vessant catalanista, –regionalista o particularista, en funció del lèxic específic– amb el qual obtindrà uns nous suports. De forma sintètica: si el 1882, d'una banda, replica a Collell a *La Veu del Montserrat*, i publica elogis de Darwin a *L'Avens*, de l'altra, –també des de *L'Avens*– inicia la prioritització de la reivindicació de la llengua davant la política republicana. I des del Centre Català, en la coneguda memòria pública del mes de juny, imposa la defensa d'interessos generals de Barcelona i de Catalunya per sobre de la dimensió purament republicana, ja assumit el fracàs social, tot i l'aspiració que mai desapareixerà en els ambients populars sensibilitzats urbans. En els anys 1883 i 1884, pràcticament només va escriure sobre Suïssa i els Estats Units, l'occitanisme i el dret civil, amb unes ressenyes de to literari o excursionista.

El 1885, doncs, Almirall té una imatge de capdavanter en el combat proteccionista i en la defensa del dret; unes qüestions que, des del 1881, eren considerades cabdals en àmbits catalanistes tradicionals, amb els que es vincularà plenament. D'ací arrenca també una molt notable projecció, que d'una banda té una vessant federalista, com hem dit, en el periòdic homònim, tot i que molt prudent temàticament, i, de l'altra, el fa entrar en contacte amb Sulé, director de *L'Arch de Sant Martí*, i amb Guimerà de *La Renaixensa*, els quals li obren les portes dels seus mitjans. I Almirall les aprofita, per bé que més el segon que el primer, amb el que hi haurà ràpidament reticències i es mostraran crítiques profundes. Tanmateix, en aquests dos anys, 1885 i 1886, les col·laboracions amb *L'Arch de Sant Martí* i amb *La Renaixensa* permeten constatar, com desenvoluparem aquí, unes observacions ben suggerents per a un major coneixement de l'obra i pensament d'Almirall i, especialment, de la seva imatge pública.

En aquest període apareixen diversos textos que descriurem. De la seva ubicació podem determinar que, a partir de 1885, Almirall escriu més en català,¹ pràcticament tot. Els dos grans textos que publica en aquests anys seran reeditats i citats sovint com si haguessin estat redactats en castellà, però tot i la popularitat de les versions castellanes havien estat escrits en català. Efectivament, *España tal como és* i, presumiblement, *Contestación a Núñez de Arce*, tenen una redacció ori-

1. Amb l'excepció d'alguna carta als periòdics, com la del març del 1903 a Lerroux, que, naturalment, no podia adreçar ni a *La Veu* ni a *La Renaixensa*, les quals tampoc ho haurien publicat, és clar.

ginal en llengua catalana. Apareixen, el primer, a *L'Arch de Sant Martí*, com hem explicat en un altre lloc,² i el segon, a *La Renaixensa* com veurem més endavant.

A més, en aquells dos anys, a Almirall se li van obrir tribunes que li havien estat vedades, representants d'uns sectors del catalanisme amb els que polemitzava durament. Només cal veure les grans polèmiques amb *La Renaixensa* en vida del *Diari Català*, entre els anys 1879 i 1881.³ Però ara el diari ja estava silenciàt. I *La Renaixensa* li obre les portes de bat a bat: no només hi pot escriure, sinó que se'n fa notable eco de les seves activitats i se li reproduïxen textos que havia publicat en altres tribunes. La conjuntura de la direcció d'acostament arran el *Memorial* l'hem exposat amb detall⁴ fa uns anys i és prou coneguda per altres estudis.

També, en aquest període, Almirall torna a la vena creativa i descriptiva que havia conreat en algun moment anterior, amb motiu d'uns viatges que havia fet a Andorra, Itàlia i Suïssa,⁵ dels que en van aparèixer detallades cròniques al *Diari Català*. La sèrie de reportatges de viatges que hem localitzat pot inserir-se en el conjunt dels articles de viatges d'Almirall i complementa la dimensió d'obertura del catalanisme. No serà una crònica del viatge en sentit estricte, sinó que, sota el títol «Impressions d'una excursió d'estiu», hi apareixen lúcides reflexions sobre el catalanisme en el context continental i sobre aspectes ideològics generals.

Les cròniques apareixen al llarg de nou dies d'agost a les columnes de *La Renaixensa*, i formen part del conjunt del gairebé mig centenar de col·laboracions d'Almirall amb aquest periòdic, entre, com acabem de dir, reproduccions⁶ d'escrius publicats anteriorment en altres tribunes (*El Progreso* de Madrid, *Lo Somatent* de Reus) i textos originals, com *Cartes a mon amic C.*, *Lo Cobden Club de Londres*, *Contestació al discurs del senyor Núñez de Arce*, i altres. Materials desconeguts, tot i la seva accessibilitat, a diferència de l'Anuari de *L'Arch de Sant Martí*, de veritable difícil accés. Com a col·leccionable de la revista homònima ha restat ignot a tots els qui hem estudiat Almirall fins avui, i en cap dels estudis apareguts ens n'hem fet eco. Fins ara.

De tot el conjunt de materials nous només ens fixarem en detall en les «Impressions», atès que la *Contestació a Núñez de Arce* ha estat força estudiada a l'haver aparegut com a llibre independent. La seva publicació per *La Renaixensa* ens permet de disposar d'un original inicial sobre el que caldrà veure els matisos en relació a l'edició coneguda. Però això ho reservem per a un altre indret i ara en deixem només constància. Ens fixarem en les «Impressions».

2. Josep M. FIGUERES I ARTIGUES, «Espanya tal com és, de Valentí Almirall. Noves dades de l'assaig crític més destacat de la Restauració (1885)», *Treballs de Comunicació*, 20 (desembre 2005) pàg. 175-195.
3. Vegeu especialment: Josep M. FIGUERES I ARTIGUES, «El *Diari Català* i *La Renaixença*» dins *El primer diari en llengua catalana. Diari Català (1879-1881)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1999, pàg. 373-380, on descriu, i no reiterem ací, l'agra polèmica que mantenen durant tot el període de vida del periòdic.
4. Vegeu la nostra aportació a Joaquim NADAL et al., *El memorial de Greuges i el catalanisme polític*, Barcelona, La Magrana i Institut Municipal d'Història, 1986. Hi expliquem amb detall com Almirall s'acosta a *La Renaixensa*.
5. Les sèries corresponents al viatge a l'Etna, «Excursió a Andorra» i «Diari d'un 'turista' a Suïssa». Les tres sèries apareixen, respectivament, la primera del juny al juliol de 1879 en quinze articles, la segona de l'agost a l'octubre de 1880 en catorze textos tipus crònica de viatge, i la tercera de l'abril al juny de 1881 en sis reportatges. Pot veure's el detall dels dies que apareixen a «Bibliografia de Valentí Almirall dins el *Diari Català (1879-1881)*», dins *El primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall. Materials per a l'estudi dels orígens del catalanisme*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2a. ed., 2004, pàg. 266-280.
6. Poden veure's a l'edició de les obres de Valentí Almirall que tenim en curs d'edició a l'Institut d'Estudis Catalans, i és gràcies a la recerca feta que s'ha pogut localitzar les novetats que ací anotem.

La Contestació a Núñez de Arce

L'any 1885, Almirall es troba, doncs, en un moment òptim de la seva imatge pública, en el punt màxim de la seva popularitat i del prestigi intel·lectual. Per primera vegada la seva producció periodística apareixerà en tribunes allunyades del pensament republicà-federal que fins ara l'havia caracteritzat, o de capçaleres pròpies que ell mateix havia creat. Així, com hem dit més amunt, *La Renaixensa* publica la seva *Contestació al discurs de Núñez de Arce*, que també s'edita en llibre a finals de 1886. Es tracta d'una rèplica al més que famós discurs que va fer aquest polític madrileny el 8 de novembre, a Madrid, i que va aixecar una molt notable polseguera, ja que representava una argumentació contra l'embranchida que prenia la llengua, la cultura i la identitat catalana. Un discurs que va motivar altres moltes rèpliques i actes públics de la societat catalana, en un procés d'exigència de normalització i protesta de la discriminació i subordinació al que la sotmetia el constant centralisme espanyol.

Almirall va replicar Núñez immediatament després de conèixer la notícia del discurs i abans de llegir-lo: només en conèixer l'atac, des de l'Ateneu de Madrid n'anuncia una resposta. I l'escriu immediatament, en només quatre dies, i en fa també campanya pública amb cartes,⁷ actes i en la presentació del seu escrit en un acte públic. El text apareix també, com hem dit, a *La Renaixença*, que juga el paper de diari central del catalanisme, essent l'únic diari capitalí en català, malgrat les dues dotzenes que apareixen a Barcelona en castellà.

La resposta d'Almirall serà publicada en sis parts, però també de forma unitària, amb tots els textos, en els mateixos mesos de tardor: serà un famós llibre on hi apareixerà alhora el discurs de Núñez i la resposta d'Almirall. A més, el Centre Català en farà campanya, enviant-ne exemplars en extensa difusió arreu, com una més de les maniobres d'extensió de l'argumentació del catalanisme. Almirall va fer el mateix amb *Espanya tal com és*.

Aquesta voluntat de projecció ens és coneguda gràcies a l'eco que tenen les gestions del Centre Català, que aconsegueix projectar la reivindicació catalana a Espanya i a Europa.⁸ Feina pendent és l'estudi d'aquest eco, però hem pogut localitzar, per exemple, que es tradueix al francès una part molt significativa del *Memorial de greuges* gràcies a la coneguda *Revue du Monde Latin*. En aquest sentit, Almirall té una participació clara, ja que en diversos textos reivindica la projecció a Europa de la necessitat que es faci justícia a Catalunya, i es converteix –un tret desconegut seu– en artífex d'un destacat activisme.

La rèplica catalana al discurs de Núñez és multitudinària. Des del setmanari *La Campana de Gràcia*, el seu director, Roca i Roca, i sota la seva habitual signatura, "P. K.", escriu:

7. El 5 de desembre es reproduceix la circular: «Centre Català de Barcelona. Senyor director de... Molt senyor nostre y de nostra més distingida consideració. Per correu y juntament ab la present, rebrá vosté un exemplar de la "Contestació" que al discurs llegit en Madrid per don Gaspar Núñez de Arce. President del Ateneu, ha donat lo President d'aquest Centre don V. Almirall». La circular, molt extensa, la signa B. Llopis i es conjuren, escriu, per «A la "Conspiració del silenci" del Centre contra las provincias, han de contestar aquestas ab sa aliansa pera la publicitat». Indica també que volen editar un volum que «condensi l'opinió de la Premsa de provincias» sobre aquesta qüestió. La tramesa es fa «als principals periodics de las provincias d'Espanya».
8. *La Renaixensa* dóna notícia sistemàtica de totes aquestes accions públiques.

No som catalanistas en lo sentit ab que s'ho diuen los que de tals blasonan; pero consti que som catalans, y catalans acérrims. [...] Per destruhir la manera de ser propia de una regió determinada es necessari que la que pretenga uniformarla ab ella s'imposi. ¿Y quina tindrà may prou dret per ferho? ¿La més forta? En aquest cas queda plantejat lo problema pavorós de la violència; queda encesa la guerra civil de que ha parlat ab tant recel y temor D. Gaspar Núñez de Arce al inaugurar las conferencias del Ateneo de Madrit, si bé qu'ell créu, per efecte sens dupte de un lamentable estrabisme intel·lectual, que la guerra civil ha de venir, precisament, si's deixa de cohibir a l'esperit regionalista que va despertantse en determinadas provincias de la nació.⁹

Uns pocs dies després, des de la influent *La Veu del Montserrat*, a «De cop y vol», l'ardit i infatigable clergue vigatà Jaume Collell constata l'empenta d'Almirall, que en pocs dies ha escrit una resposta al discurs i l'ha editat. Des de les columnes en les que tant sovint l'havia criticat, arran del *Diari Català* i el primer Congrés Catalanista, ara se li uneix per la defensa de la llengua comuna, la defensa del català. Collell escriu:

No l'ha deixada caure a terra l'Almirall la pilota madrilenya llensada al ayre, en un moment de mal humor, per en Núñez de Arce. En pochs moments ha redactat la resposta á la filípica [...] y certament que al llegirla nos hem felicitat mes y mes encara del ex-abrupto castellanista. Forma la contextació del Almirall un quadern d'una xexantena de planas, y ab son desenfado característich, y ab una sinceritat que la imparcialitat haurá sempre d'aplaudir, sense embuts ni manyaquerias ni habilitats de polemista, sino ab l'accent del home convensut y la ruda franquesa del catalá de rassa, empeltat de *yankee* per les aficions –potser excessivas–. Va picant los talons del dissertant del Ateneu sense darli temps de bufar, rebatentli tots los cárrechs, esmenantli las equivocacions y senyalant-li las contradiccions en que, per falta de estudi sólit, cau ab llastimosa freqüència.

Collell destaca una frase encertada d'Almirall, quan aquest manifesta que la llibertat unirà als catalans, i la celebra.

Cal fixar-se que a finals de novembre ja ha aparegut el quadern d'Almirall, en castellà, per a fer-ne difusió arreu, mentre que el primer dels articles és del dia 21. Tenint present que aquest número de *La Veu del Montserrat* correspon al dia 27 i calien, almenys, un dia o dos per imprimir i distribuir, podem afirmar que Almirall escriu abans del dia 21, en català, el text, i que ell mateix o un tercer el tradueix, i surt editat, gairebé simultàniament, en català per a Catalunya, per als lectors de *La Renaixensa*, i en castellà, en llibre, per a Núñez de Arce i les tribunes de Madrid.

La Renaixensa estava molt sensibilitzada pel discurs de Núñez. A l'edició del matí del dia 12 de novembre, un redactor anònim escrivia expressions com «ignorancia despreciativa», «antagonisme entre dos pobles», etc., i fins i tot el terme «odi» com a expressió de la «justicia de nostras aspiracions»,¹⁰ mots que palesen la

9. P. K.: «D. Gaspar Núñez de Arce», *La Campana de Gracia*, 13-XI-1886.

10. «Lo discurs del senyor Núñez de Arce», *La Renaixensa*, 12-XI-1886.

profunda incomprensió de la capital de l'Estat a les reivindicacions d'igualtat que emanaven de la perifèria catalana. Uns dies després, el 18 de desembre, *La Renaixensa* apunta cap a Joan Tutau, president de l'Ateneu Barcelonès, al que li critiquen la seva passivitat, ja que es considera que hauria d'haver respost a l'Ateneu de Madrid:

Alguns entusiastes veurán tal vegada que aquell discurs del senyor Núñez de Arce exigia una contestació justa y merescuda á la ofensa desd'l lloch ocupat pel senyor Tutau. Pero'l senyor Tutau no es entusiasta ni molt menos; sap que la ofensa "no's dirigí a Catalunya" y "sí sols al catalanisme y regionalisme", encara que apurant un xich la cosa trobaríam que la ofensa va dirigida únicament contra'l senyor don Valentí Almirall, autor de *Lo Catalanisme*. Però, alguns al llegir lo discurs del senyor Tutau, diran: En qué quedém? Contra qui va la ofensa? Perquè no hi haurá ningú que fassi'l poch favor al senyor Tutau de atribuhirli la crencia de que una individualitat sia Catalunya, ni'l catalanisme, ni'l regionalisme.¹¹

Tutau no pren una posició decidida i la resposta és molt àmplia; ja s'ha estudiat suficientment i no cal parlar-ne aquí.¹²

Almirall, tanmateix, hi juga un paper molt notable. A més d'escriure la resposta per a *La Renaixensa*, en català, i de trametre-la arreu, farà dues edicions en castellà a Madrid, el mateix 1886 a l'Est. Tip. Sucesores de Rivadeneyra,¹³ i l'any següent a la Libreria de Antonio Sanmartín, en combinació amb la Libreria López de Barcelona.

Tot i ser una aliança –com s'ha escrit– conjuntural,¹⁴ el que ara ens interessa és que *La Renaixensa*, el diari d'Aldavert i Guimerà, obre les portes a Almirall en una coincidència programàtica que no és simplement episòdica, sinó que respon a una estratègia de col·laboració profunda. El mig centenar de col·laboracions d'Almirall en el diari de Guimerà, des del març de 1885 fins l'agost del 1887, són un feix de textos que fan considerar Almirall com alguna cosa més que un episòdic company de viatge, prescindible a la primera parada. El gener de 1887, *La Renaixensa* fa balanç de l'any, i en un llarg text manifesten el sentit de la col·laboració, arran els molts punts de contacte:

11. «En l'Ateneu Barcelonès», *La Renaixensa*, 18-XII-1886. Més dur serà el següent comentari: «Lo regionalisme en l'Ateneu. Cuestió previa», el 15 de gener de 1887, quan, retreuen, recorden que feia sis anys la Junta afirmava que la llengua oficial del centre era la castellana i impedia que s'hi parlés en català en públic. Escriuen: «Sembla que la llibertat de càtedra del Ateneu, si existeix, està ben guardada y tancada pera que ningú la ull-pregua conservant la Directiva la clau á la butxaca».
12. Sobre les observacions de Mañé i Flaquer i de Pella i Forgas des del *Diario de Barcelona* y *La España Regional* respectivament, vegeu la síntesi de J. PICH a *El Centre Català. La primera associació política catalanista (1882-1894)*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2002, pàg. 189-211. Tanmateix no és «la primera vegada que la intel·lectualitat madrilenya criticava públicament el moviment catalanista», en anteriors avinenteses, especialment pel Memorial, apareixen a Madrid articles d'opinió molt àcids contra les reivindicacions catalanes en una línia constant de la segona meitat del XIX, fins avui.
13. En aquesta mateixa impremta s'edita immediatament a l'aparició, i signat per «Un catalán», el fullet *Ligeras reflexiones al discurso del Sr. Núñez de Arce, leído en el Ateneo de Madrid*. Aquest text mereix la frase de Pella a la recensió conjunta que fa del text i de la resposta d'Almirall a *La España Regional*: «Felicitamos al autor por esta defensa de Cataluña hecha sobre el terreno y a los pocos días después de la lectura del discurso del poeta castellano».
14. PICH, *El Centre Català...*, p. 201.

L'any que acaba de trascorre ha sigut notable en aconteixements que demostran la vitalitat de la nostra causa de reivindicació de la patria catalana. May com ara s'havia vist l'aspiració del poble català a recuperar lo perdut en sigle y mitj de tirania absolutista o parlamentaria; may com ara havia donat tant pler, desde'l moment en que s'inicià'l renaixement catalanista, passar revista'l dia primer del any dels passos donats pel camí de la reconquesta de nostra autonomia y llibertat en l'any anterior. [...] La festa de Maig [Jocs Florals] fou solemnisada per las lletras y pel regionalisme catalans ab la publicació de la important obra de don Valentí Almirall, *Lo Catalanisme*, de transcendència tant baix punt de vista literari, com baix lo punt de vista de la ciencia política, perquè reivindica nostra llengua ja que en ella está escrita, y porque reivindica l'autonomia de Catalunya no ja fundantse sols en las aspiracions del poble català, sino també en los principis de la ciencia moderna, de la verdadera ciencia moderna, ben diferent de la que s'ensenya en nostras Universitats, en la que's fa arrencar tot progrés y tota idea de llibertat de la Revolució Francesa.¹⁵

L'editorial del diari esmenta més punts de contacte, com ara el proteccionisme (un tema sobre el qual Almirall havia mantingut una activitat molt decidida, especialment el 1881, amb mitings, articles, etc.), que tornarà a estar d'actualitat, amb el Centre Català com a capdavanter:

Dos mesos després lo catalanisme donava fe de vida d'un caràcter diferent, sino oposat. Lo govern de Madrid havia decretat la mort de la industria catalana concertant un modus vivendi comercial ab la Gran Bretanya. Era precis protestar energicament del nou atemptat comés contra'l Principat, jamay atès ni escoltat quan dels seus interessos se tracta, y maltractat, escarnit y befat si s'atrevia, en que sia en so de queixa, fer notar las injusticias que ab ell se cometen. Totas las societats econòmicas de Catalunya feren sentir sa veu, y'l Centre Català no podia deixar de parlar. Ab pocas horas de diferencia, convocava un meeting en [el teatre] Novetats, mentres se votava en lo Congrès lo fatal tractat ab Inglaterra. La imponent manifestació del poble català, tant dignament representat pel Centre, no logra deturar lo colp contra Catalunya dirigit, però alcança tal vegada més que aixó: que sia avuy una poderosa majoria decidida en favor dels drets de la nostra terra y perduda tota esperança en la política madrilenya, aspirin á la regeneració de Catalunya per Catalunya mateixa.

La llarga cita ens permet observar la profunditat en la coincidència. No és simplement la conjuntura de la presentació del *Memorial de Greuges*. Hi ha alguna cosa més fonda que cal observar detingudament. En l'editorial esmentat de després de la referència primera al discurs de resposta a Núñez de Arce i de la lluita proteccionista, esmenten altres esdeveniments significatius del catalanisme en lluita: l'homenatge als catalans morts l'11 de setembre del 1714. Serà la primera vegada que es faci aquest acte, i com en altres ocasions, expliciten:

15. «Lo catalanisme en 1886», *La Renaixensa*, 1-I-1887.

Per a lograr-ho [recuperar la pàtria perduda] hem de comensar per estudiarnos, contant ab nostras propias forsas; y ja que se'ns ataca en tot lo que significa vida, ja que fins lo treball se'ns nega, estudiém nostras fonts de producció, y veyém com podrem triuñar de nostre enemich principal que no es pas l'extranger, sino qui l'atia contra nosaltres. Heus aquí perque considerém de gran trascendencia la festa inaugural que celebra'l Centre Catalá en qual discurs presidencial s'estudia'l Cobden club de Londres y sos medis de propaganda ab aplicació a la industria catalana.

Recordem que en el mes d'octubre *La Renaixensa* va publicar *Lo Cobden club* en una sèrie de cinc articles. El diari esmenta també, com a dades positives per al catalanisme, el naixement del Centre Escolar Catalanista a Barcelona i a Reus del diari *Lo Somatent*, per cloure amb la resposta múltiple al discurs de Núñez. En gairebé tots els trets que *La Renaixensa* cita com a importants de l'any per al catalanisme hi ha, doncs, la mà d'Almirall, la qual cosa ens fa pensar que l'acceptació de la seva bel·ligerància en el seu ideari més políticament republicà va significar un punt d'entesa que presumiblement anava més enllà de la simple col·laboració puntual, per a endinsar-se en la vinculació tàctica de més alt abast.

Les crisis del Centre Catalá i l'oposició a l'Exposició del 1888, juntament amb la malaltia d'Almirall i altres fets que ara no vénen a tomb, esberlaran tan fonamentalment la col·laboració, que aquesta intimitat mantinguda serà arraconada i gairebé oblidada.

Pel que fa al contingut, el text de l'edició de *La Renaixensa* i el de l'edició castellana és el mateix. Cal indicar, finalment, que l'edició castellana es va anar composant, igual que la del diari, de forma parcial,¹⁶ i es fa difícil determinar si el text va ser redactat originalment en català o en castellà. Tenint present que no disposem d'altres referències cronològiques que les dates d'aparició de *La Renaixensa* –finals de novembre–, i que l'edició en llibre no indica data, podria haver estat escrit en qualsevol de les dues llengües.

El viatge per Europa

Seguint les sèries «Cartas ginebrinas» (1875-1876), a *La Imprenta*, i «Diari d'un "turista" en Suïssa» (1880), al *Diari Català*, Almirall publica les «Impressions d'una excursió d'estiu», un conjunt de nou cartes aparegudes durant el juliol i agost d'aquest intens any de 1886. La publicació d'aquestes cartes reforça l'aproximació amb *La Renaixença*, que ja havia quedat palesa intensament l'any anterior. En aquests dos anys Almirall hi apareix publicat amb profusió, amb la reproducció dels seus discursos (a Reus, al Centre Català de Sabadell, als Jocs Florals...), la recensió d'activitats que desenvolupa, i conclou amb aquesta invitació que li fa el director del periòdic, Àngel Guimerà, a que doni les seves impressions d'aquest periple

16. «La premura con que se ha debido imprimir este trabajo a medida que su autor lo iba componiendo, hace que hayan pasado algunas erratas de imprenta, que corregirá el buen sentido de los lectores.»

europèu. Almirall serà mimat per *La Renaixensa*,¹⁷ ara la seva tribuna preferida: se li reproduïran els dos articles de «La qüestió catalana» l'endemà d'haver aparegut a *El Progreso* (Madrid).

En tots els casos, tret d'aquest, Almirall escriu en català i ho publicà a la premsa abans de fer-ho en opuscle o llibre. Així ho va fer amb «Lo renaixement català» i *Lo Cobden Club*, també editat en fullet. Fins i tot «L'idée latine et les renaissances régionales», una sèrie d'articles en francès i castellà simultàniament, en doble edició de pàgines acarades, a *La Revue du Monde Latin*, els hem vist publicats en català als anuaris dels fascicles de *L'Arch de Sant Martí*, on ja havia publicat en català *Espagne telle qu'elle est*.

Els articles d'aquestes cartes apareixen a *La Renaixensa* signats com V. A., i en la darrera una nota de la redacció indica que es reproduïxen els dos articles d'*El Progreso* i esmenten el nom d'Almirall com a autor de la sèrie. Aquestes «Impressions d'una excursió d'estiu» forma una sèrie de 9 cartes que van des del 8 de juliol fins el 15 d'agost d'aquell any 1886 (8, 10, 20, 23, 28, 30 i 31 de juliol i el 8 i 15 d'agost).

L'extensió i la ubicació és diversa:

Data publicació	Carta	Datació carta	Contingut	Extensió (pàg.)
08	1ª	Lucerna 4 juliol	Barcelona-Ginebra-Berna-Lucerna	2
10	2ª	Lucerna 6 juliol	Sempach-Lucerna	3
20	3ª	Anvers juliol	Anvers	2
23	4ª	Londres juliol	Anglaterra	2
28	5ª	Liverpool 24 juliol	Londres-Manchester	2
30	6ª	Dublin 25 juliol	Dublin	2
31	7ª	Chester 28 juliol	Sobre Irlanda-Anglaterra	2
08	8ª	La Corunya	Londres-Anglaterra	2
15	9ª	s/d	Liverpool-Anglaterra	2

En encetar el viatge, Almirall és molt conscient de les limitacions, i ho exposa directament a Guimerà, que li demana el text. Voldran ser unes simples impressions, però hi apareix, és clar, tot el seu pensament. Remarca com es distancia de la voluntat del seu pensament, que és volgutament precís, per acaronar un text de crònica de viatge, de reportatge dit lleuger.

17. A les pàgines de *La Renaixensa* apareixen: «Comunicat» (31-X-1880); «Memòria dirigida per lo Centre Català a la Diputació de Barcelona» (I) (X-1882); Id (II) (3-XI-1882); Id (i III) (4-XI-1882); «Comunicat» (12-XII-1882); Telegrama del Centre Català al President del Consell, (10-I-1883); «Lo que diu la Comissió de la Memòria presentada al Rei» (19-III-1885); Discurs al restaurant Martin en la Comissió Catalana arran la reunió de la Llotja, (31-III-1885); «Cartes a mon amic C.» (I) (29-VI-1885); Id (II) (3-VII-1885); Id (III) (10-VII-1885); Id (IV) (12-VII-1885); Id (V) (19-VII-1885); Id (VI) (26-VII-1885); Id (VII) (2-VIII-1885); Id (i VIII) (9-VIII-1885); «Discurs sessió necrològica Marià Maspons, en lo Centre Català» (2-XII-1885); «Discurs als Jocs Florals» (4-V-1886); Parlament al Centre Català sobre el «modus vivendi» (28-V-1886); «Impressions d'una excursió d'estiu» (I) (8-VII-1886); Id (II) (10-VII-1886); Id (III) (20-VII-1886); Id (IV) (23-VII-1886); Id (V) (28-VII-1886); Id (VI) (30-VII-1886); Id (VII) (31-VII-1886); Id (VIII) (8-VIII-1886); Id (IX) (15-VIII-1886); «La qüestió catalana» (I) (11-VIII-1886); Id (i II) (12-VIII-1886); «Conferència al Consell Regionalista de Reus» (I) (7-IX-1886); Id (i II) (9-IX-1886); «Lo Centre Català a sos compatricis» (3-X-1886); «Brindis al dinar al Centre Català de Reus» (18-X-1886); «Lo Cobden Club de Londres» (I) (24-X-1886); Id (II) (26-X-1886); Id (III) (27-X-1886); Id (IV) (28-X-1886); Id (i V) (29-X-1886); «Contestació al discurs del senyor Núñez de Arce» (I) (21-XI-1886); Id (II) (23-XI-1886); Id (III) (23-XI-1886 t.); Id (IV) (24-XI-1886); Id (V) (25-XI-1886); Id (i VI) (26-XI-1886); «Discurs al dinar inaugural del Centre Català de Sabadell» (31-III-1887); Discurs a Terrassa arran la Festa inaugural del Centre Català a Sabadell (I) 29-III-1887); Id (i II) (31-III-1887); Carta sobre la inspecció i multa al Centre Català (24-IV-1887); Circular sobre l'homenatge a Pitarra a Hostalrich (10-V-1887); «Al Consell General del Centre Escolar Catalanista» (20-VII-1887); Acords sobre el Centre Català d'El Masnou i Sabadell (21-VIII-1887).

Almirall critica les llargues sis hores que calen per anar de Barcelona a Portbou. Ho qualifica nítidament: «prou pesades són las sis horas mortals que s'hi emplean, ab tot y que'l camí de ferro que fa'l trajecte té la pretensió d'ésser de primer ordre». Fa nit a Lió. Altre cop tren vers Ginebra, una ciutat ja coneguda i de la que n'havia escrit força al *Diari Català*, en el viatge descriptiu anterior. Tot i el to periodístic, l'estil manifesta les seves opinions, encara que sigui en simples tocs, suaus i breus però contundents, com el mall habitual de la seva dura prosa. Així, un tast:

Dos detalls m'haurien prou indicat que sortia de l'autoritaria Fransa, á pesar de viure en república, y que entrava en lo lliure cantó de Ginebra. En efecte, al deturarse'l tren en l'estació de frontera, va acostarse al vagó en que jo anava un individuo, que desmentin la ponderada urbanitat francesa, va disparar contra meu una pluja de preguntas, mirantme de fit á fit com si'm volgués menjar.

Des de Ginebra, Almirall tenia previst anar immediatament cap a Alsàcia i Luxemburg, i acabar a Londres, via Bèlgica. Però, davant les notícies que li arriben de l'actualitat suïssa, arran de l'aniversari dels cinc segles de la victòria de Sempach i Lucerna, no vol desapropitar l'avinentsa, en una ocasió tant important per a ell, que havia dedicat diversos estudis a la Confederació helvètica.¹⁸

Cap allà va, i des del mateix camp de batalla redacta la segona carta, que dedica a aquesta celebració d'aniversari de l'episodi històric i que narra amb el braó característic i el to analític que el defineix. Descriu amb interès les cerimònies religioses i teatrals, l'ambient popular i festiu dels vuitanta mil espectadors a l'aire lliure, que podien seguir-ho tot per la força coral dels sis-cents executants del grup de cantaires. Dina a la taula de premsa, en una gran tenda, amb un miler de periodistes i militars; sopa al vapor Itàlia, amb un altre miler d'oficials. Arreu s'acredita com a periodista.

A la tercera carta salta directament a Anvers i s'esplaija amb el Museu Plantin Moretus, que descriu de manera elogiosa i del que destaca que es conserva intacte

18. Ultra la sèrie turística del *Diari Català*, també «Estudi sobre alguns punts de Dret públic de la Suïssa», formada per 14 articles entre el novembre de 1879 i abril de 1880. Almirall s'havia ocupat de Suïssa en la sèrie «Las langesmeindes de la Suïssa» a *La Il·lustració Catalana* (1881), i, especialment, «La confederación Suiza y la Unión Americana» i «El Tiro federal suizo», sengles sèries que apareixen a *El Nuevo Mensajero* de Vilanova i la Geltrú i *El Diluvio* de Barcelona. Una altra sèrie, molt important, és «La confederación suiza», 25 articles que apareixen a *El Federalista*, el 1885 i dels que en parlem a l'estudi introducció de l'obra completa d'Almirall en procés preparatori per a l'edició a l'IEC. Aquests articles apareixen signats com «A» i amb el títol de «La confederación suiza y la Unión Americana. Estudio político comparativo», amb el següent ordre: (I) 55 (17-X-1885); (II) 59 (21-X-1885); (III) 62 (24-X-1885); (IV) 65 (27-X-1885); (V) 69 (31-X-1885); (VI) 72 (3-XI-1885); (VII) 78 (10-XI-1885); (VIII) 85 (17-XI-1885); (IX) 93 (25-XI-1885); (X) 109 (10-XII-1885 [no vist] (XI) 114 (13-XII-1885); (XII) 119 (21-XII-1885); (XIII) 123 (25-XII-1885); (XIV) 127 (29-XII-1885) i (XV) 129 (31-XII-1885). Una altra important sèrie, anterior, no estudiada encara és «Cartas ginebrinas». Aquesta sèrie, de 25 articles, està formada per temàtiques descriptives, farcides de comentaris aguts sobre l'organització de la ciutat i de la confederació. El nom de «Cartas ginebrinas» esdevé un toc periodístic més enllà de l'estudi sobre el dret públic. I: «La ciudad material» (1-VIII-1875); II: «La ciudad moral» (5-VIII-1875); III: «La familia» (8-VIII-1875); IV: «Costumbres de familia» (31-VIII-1875); V: «La religión y las costumbres religiosas» (11-IX-1875); VI: «Las fiestas nacionales» (14-IX-1875); VII: «La fiesta del Canto nacional» (3-IX-1875); VIII: «Una solemnidad nacional oficial» (24-IX-1875); IX: «Un paseo por la ciudad» (29-IX-1875); X: «Termina el paseo» (28-X-1875); XI: «La instrucción primaria obligatoria» (29-X-1875); XII: «La instrucción primaria obligatoria» (1-XI-1875); XIII: «La segunda enseñanza» (7-XI-1875); XIV: «La enseñanza universitaria» (12-VI-1875); XV: «Organización judicial» (23-XI-1875); XVI: «La ley de procedimiento civil» (28-XI-1875); [No vista]; XVIII: «El municipio y la administración municipal» (19-XII-1875); XIX: «El Gran Consejo, el Consejo General y el Consejo de Estado» (24-XII-1875); XX: «La ley fundamental suiza» (26-XII-1875) i XXI: «El ejército suizo» (16-I-1876).

des de 1576, amb la particularitat de l'acumulació continuada d'objectes des del segle XVI fins el XIX. En descriu la casa i les seves funcions, i les observacions són tant de caràcter general –la impremta– com específiques de l'edifici mateix. Anuncia que la propera carta serà des de la Gran Bretanya.

En la carta número quatre s'ocupa, de manera esquemàtica, del viatge de Bèlgica a Anglaterra. Als anglesos els defineix de forma radical: «Si la gent que pobla aquesta part del món hagués de partir-se en dos grups, la classificació fora ben marcada. Tota la gent del continent aniria a l'un costat, y'ls pobladors de las islas de que'ns ocupém al altre». Parla de gastronomia, d'urbanisme, de costums, oci, esports, del caràcter de les seves gents... tot en una prosa nerviüda i cenyida sempre a conceptes.

Des de Liverpool, a la carta cinquena descriu Londres i Manchester. Descriu el comportament de la Borsa de Manchester, dient d'ella que en realitat és una Llotja que posa en relació fabricants i comerciants, que són «duas branques completament separadas, y allí fan negocis verdaders y no jugadas. Aquest exemple es lo que hauríam d'imitar a Barcelona. Ben segur es que d'altra manera aniria la nostra industria». A més de la ràpida visió de les ciutats o de punts emblemàtics com el Palau de Cristall, Almirall també es fixa en les exposicions, com la Internacional de Navegació, Viatges, Comerç i Agricultura que es fa a Liverpool o la Colonial Britànica de Londres.

La carta sisena està dedicada a Irlanda. Hi descriu Dublín, la seva proximitat amb Anglaterra, el seu paisatge... Intenta definir també alguns trets interessants de la població, així com del seu comportament en relació als anglesos. Quan contempla els grans parcs, fora la capital, que són d'oci pels senyors, es posa al costat dels camperols sense terres i es ratifica en la seva visió de la qüestió irlandesa, que considera més com un problema social i religiós que nacionalista (precisament, arran del número especial que l'any 1887 *L'Arch de Sant Martí* dedicarà a Irlanda, hi haurà un conflicte entre el periòdic i Almirall per les consideracions en la descripció que fa del fet religiós com a sentit fanàtic irlandès).

La setena carta l'escriu de tornada des d'Anglaterra i s'ocupa del proteccionisme, amb motiu del gran míting que va tenir lloc el juliol a Barcelona. Fa consideracions duals, d'una banda, sobre el proteccionisme i Anglaterra, i de l'altra sobre Madrid i el particularisme, tot entenent-ho com a branques o aspectes d'un mateix fet. També entra en comentaris sobre les discussions que tenen «nacionalistes il·lustrats» que consideren la possibilitat que Anglaterra, Irlanda, Escòcia i Gales disposin d'un model federal semblant al del Canadà o els Estats Units pel que fa a la seva "organització interior", més que no pas en les relacions amb la metròpoli.

I tot i reconèixer que la solució del problema és més difícil que el «modus vivendi», conclou:

Demà que l'*Home Rule* obtingui majoria, lo bon sentit d'aquest poble y especialment de sos homes d'Estat, trobarà fàcilment lo medi de durlo a la pràctica. Aquell dia seria de festa pera'ls particularistas de todas las naciones.

El darrer text de viatge l'escriu a bord del vapor *Galícia* de retorn a la península. Descriu amb detall les grans exposicions que ha vist a Anglaterra –la Colonial a

Londres i la viatgera de Liverpool–, opinant sobre els seus productes, objectius etc., Acaba la relació amb el *Leviathan*, vaixell rei dels vaixells, «atrotinat avui», que descriu com un exemple de l'atmosfera de decrepitud del pas del temps.

La novena carta l'escriu a la seva arribada a Lisboa, i detalla les grans obres presenciades a Anglaterra, com ara el túnel de Liverpool (que descriu minuciosament) o les estacions de ferrocarril. També fa referència al sistema jurídic anglès, valorant-lo positivament, ja que el considera la simbiosi entre la tradició i la modernitat. La sèrie es tanca amb un cant d'esperança, havent retornat pletòric a una Barcelona agitada pel debat proteccionista. En arribar a Portugal venint d'Anglaterra, escriu com a cloenda:

Mediant un trajecte de pocas centas millas, havia deixat l'home pera trobar la naturalesa. Quedavan endarrera las boyras, los núvols, lo cel de plom, la terra humida y las ciutats negras, pera donar lloch al cel seré, al sol brillant, á la terra fecunda y á las ciutats plenas de llum com la atmósfera que las envolta. Més per desgràcia, ab las boyras y la terra ingrata, hi quedava també la activitat, la industria, l'afany de millorar, la energia en lo treball, y tot lo demás que caracteriza la vida moderna. Si aquesta divisió de dons de la naturalesa fos constant en la historia, voldria dir que la justicia presideix ara la distribució, fent que l'home sia més enérgich allí ahont més lo contraria la naturalesa. Mes tal divisió dista molt d'haver existit sempre. Durant los temps antichs, lo qui anava á Atenas ó á Roma trobava junts l'home y la naturalesa, com durant un llarch período van trobarse junts á Italia y fins en alguna altra de las nacions llatinas. La divisió d'avui, donchs, indica ben clar la nostra decadencia. No aprofitém avuy los dons que ab mà pródiga nos ofereix la naturalesa. Ab aquesta impressió trista tinch de tancar la série de cartas que durant ma excursió he endressat als lectors de LA RENAIXENSA. ¿Vol dir això que haguém de desanimarnos? De cap manera, sino tot lo contrari. Lo grau relatiu de retrás en que'ns trobém, ha d'esperançarnos pera fernos tractar de recobrar lo lloch que en otras épocas ocuparem.

Conclusió

En síntesi, s'ha pogut localitzar, en versió anterior a llibre o opuscle, tres textos d'Almirall que ens ajuden a definir la seva obra: *Espanya tal com és* (L'Arch de Sant Martí, 1885), «Lo Cobden Club» (La Renaixensa, novembre, 1886) i «Contestació al discurs del senyor Núñez de Arce» (La Renaixensa, novembre, 1886). S'ha localitzat un text nou, desconegut fins avui i no publicat en llibre o opuscle: «Impressions d'una excursió d'estiu» (La Renaixensa, juliol-agost, 1886). Un conjunt de dades que ens ajudaran a conèixer amb més precisió l'obra i l'impacte de la producció d'Almirall.